

предпринимательства, ее роль и место в системе развития национального хозяйства. Установлены направления формирования индикаторов финансовой безопасности предпринимательства по показателям, которые характеризуют параметры финансовой безопасности предприятия, отображают влияние безопасности предпринимательства на финансовую и экономическую безопасность региона, характеризуют деятельность и состояние развития предпринимательства как сектора экономики.

Ключевые слова: предпринимательство, национальная безопасность, финансовая безопасность, существенные характеристики.

Parfeniuck Ye.I., Shyshkova Yu.V. Clarification of Financial Safety of Enterprise Category Descriptions

The scientific interpretation of economic and financial security at the level of the state, region, entrepreneurship and enterprise is analysed. Descriptions of financial safety of the state, region, entrepreneurship, enterprise are identified. The author's view to conceptual interpretation of entrepreneurship financial safety, its role and place in the system of national economy development is given. Directions of entrepreneurship financial safety indicators that characterize the parameters of financial safety, represent influence on financial and economic safety of region, characterize activity and development of enterprise status as a sector of economy are stated.

Keywords: entrepreneurship, national safety, financial safety, essence descriptions.

УДК 330.341.42:332.12(477) *Здобувач А.М. Потинський¹ – Ужгородський НУ*

ФАКТОРНІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто теоретичні основи та сучасні процеси територіальної трансформації структури національної економіки України. Визначено класифікацію та перелік факторів, що впливають на трансформацію структури національної економіки України. Встановлено необхідність інноваційних перетворень та використання досвіду процесу формування нових територіальних форм у національній економіці держави.

Ключові слова: структура національної економіки, територіальний аспект, факторні детермінації.

Теоретичні основи та теорії вивчення можливих варіантів трансформації територіальної структури економіки розвинених країн мають велике значення для нашої держави нині. Будь-яка пов'язана з цим економічна теорія чи концепція відображає спосіб та особливості господарювання на момент її створення і є зазвичай пов'язаною з потребами та інтересами всього суспільства, його частини чи окремої особи щодо використання тих чи інших видів ресурсів з метою максимально можливого задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Усвідомлення особливостей зміни потреб й інтересів та можливостей їх забезпечення через призму трансформації територіальної структури економіки дасть змогу нам змогу обґрунтувати власне бачення щодо вирішення зазначених питань нині і передбачити як розгорнутимуться події у найближчій перспективі.

Окремі аспекти трансформаційних змін територіальної структури національної економіки досліджували у своїх працях такі вчені, як: О. Амоша, В. Геєць, С. Злупко, М. Долішній, Т. Дюльманов, А. Мельник, Є. Кузьменко, Д. Стеченко, Г. Клейнер, Е. Домар, М. Портер та ін.

¹ Наук. керівник: проф. В.П. Мікловда, д-р екон. наук

Актуальність дослідження полягає в тому, що процеси трансформаційних змін структури національної економіки в територіальному аспекті в Україні мають некерований та спонтанний характер, що може негативно відобразитись у майбутньому.

Мета цієї публікації – визначити основні фактори та їх вплив на територіальну трансформацію національної економіки нашої держави на сучасному етапі.

Саме територіальний розподіл праці визначає нині економічну специфіку того чи іншого регіону. На сьогодні в економіці України цей фактор відіграє визначальну роль ще й тому, що з переходом від планової економіки до ринкової відбулась ліквідація структури галузевого управління і регіональні фактори стали сильніші за галузеві, що привело до виникнення істотних відмінностей у фінансово-економічному стані підприємств однієї галузі в різних регіонах та відповідно посилення регіональних відмінностей [1].

Національну економіку потрібно розглядати як економічну систему зі своїми елементами, підсистемами та зв'язками. Економічна система є сукупністю усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг. Економічна система існує в стані безперервного впливу на неї певних сил, що мають внутрішню або зовнішню природу [2, с. 16]. Очевидно, що в нашому випадку в ролі економічної системи виступає національна економіка, яка через свою складну внутрішню природу піддається неперервним впливам різновекторного та різносилового характеру. Сили, які впливають на неї на різному рівні і різними способами, є *факторами*, що приводять з часом до її перетворень, визначення особливостей та певних проявів, присутніх у різних сферах і регіонах як складових цієї системи.

До вивчення факторів трансформації територіальної структури національної економіки ми повинні підходити з позиції визначення умов, рушійних сил та чинника самого процесу такої трансформації. Сам процес трансформації економічної системи російський вчений С. Платонова визначає з точки зору теорії господарського порядку як процес заміни конституційних ознак одного господарського порядку подібними ознаками іншого порядку, результатом якої є докорінне перетворення економічної системи загалом [3, с. 36].

Для повного розуміння теоретичних аспектів оцінки факторного впливу на трансформації територіальної структури національної економіки необхідно визначити структуру відповідних факторів, класифікаційні підходи до їх розподілу та основні види. Необхідно визначити поділ на чотири основні групи згідно з ознакою місця виникнення: мегафактори (планетарний, міждержавний, глобальний рівень), макрофактори (державний рівень), мезофактори (регіональний рівень) та мікрофактори (індивідуальний рівень, рівень суб'єктів економічної діяльності). На рисунку представимо їх загальну схему. Кожній з груп зазначених факторів властиві й інші класифікаційні ознаки факторної приналежності. У різній просторовій вимірності вони можуть дещо диференціюватись. Проте в загальному для України важливо окреслити їх позитивний чи, навпаки, негативний детермінаційний характер.

Рис. Класифікація факторів трансформації територіальної структури національної економіки за місцем виникнення (складено автором)

Відносно забезпечення необхідних трансформацій у структурі національної економіки, зокрема згідно з вимогами інформаційного суспільства, наразі найбільш позитивні впливи можна спостерігати з боку природно-географічних макрофакторів. Порівняно з іншими країнами, вони залишаються колосальними. Наслідковість феномену "проїдання", що багато в чому був породжений системою адміністративно-командної економіки, продовжує неефективно використовувати природно-ресурсні багатства задля соціально-економічного розвитку країни і в ринкових умовах [4].

Щодо найбільш негативних факторних впливів, то вражають поглибленням своєї деструктивної природи культурні макрофактори. Йдеться про деформації системи цінностей українського народу, інституціоналізацію корупційних засад суспільних відносин, що спостерігаються практично в усіх сферах суспільного життя.

Для повного аналізу факторних детермінацій трансформації територіальної структури національної економіки також необхідно розглянути теорії і макроекономічні моделі структурних трансформацій. Зазвичай виділяють п'ять основних моделей структурних змін, які відбуваються під впливом тих чи інших факторів переважно глобального характеру [5, с. 37-58]. Перші три моделі змінюють структуру економіки перехідного типу в країн, що розвиваються або підпадають під вплив більш розвинених економік. До них відносяться:

- динамічна модель Е. Домара, заснована на концепції впливу репатріації інвестиційних доходів на економіку країни-донора;

- модель "трифазного розвитку" слаборозвиненої економіки (Х. Ченері, А. Страут);
- наднаціональна модель структурних трансформацій, яку визначає Світовий банк для трансформаційних економік.

На реалізацію цих трьох моделей структурних змін у національній економіці найбільший вплив мають глобальні мегафактори, які в кінцевому випадку завдяки впливу держав-донорів чи міжнародних інституцій визначають структуру та стан національної економіки, її орієнтованість та можливості виробництва і спеціалізації. Серед них:

- глобалізаційно-інтеграційні, які для національної економіки України останнім часом мають великий вплив через вирішення питання інтеграції на схід до Митного союзу чи ЄС;
- фінансові, які для національних економік країн, що розвиваються, та нашої держави є процесами взаємодії з світовими фінансовими організаціями (МВФ, Світовим Банком та ін.);
- сталого та загального розвитку людства як визначення загальної моделі розвитку економіки та впливу на її територіальну структуру.

Інші дві моделі інституційного спрямування найбільше залежать від мегафакторів державного рівня та мезофакторів на рівні регіону. До них відносяться:

- модель системної динаміки світового розвитку, що визначає основні складові, на яких будується структура світової економіки (Д. Форрестер, Д. Медоуз) і враховує системні передумови структурних реформ, серед яких роль держави та інституцій, якість людського капіталу [6];
- інституційна модель структурних трансформацій Д. Норта. У цій моделі структурні зміни в економічному розвитку пов'язуються з поступовою перебудовою інституційного середовища економіки, з налагодженістю взаємозв'язків між формальними і неформальними правилами, що постійно розвиваються, та впливом державної політики на формування й розвиток інституцій, які сприяли б удосконаленню структури національної економіки [7].

Відомий український вчений економіст М.І. Туган-Барановський зазначав, що найбільша проблема економіки полягає не тільки в тому, щоб виготовити товар, а в тому, щоб знайти ринок його збуту [8]. Українська держава з початку свого становлення зі здобуття незалежності перебуває в процесі перманентної структурної перебудови, тобто постійного пошуку ринків збуту, починаючи з переходу від планової економіки і закінчуючи процесами вибору інтеграції в останні роки – в Митний Союз із країнами колишнього СРСР чи ЄС. Очевидно, що мегафактори впливу на національну економіку в цьому випадку відіграють ключову роль та здатні на сучасному етапі вирішально вплинути на її структуру, зокрема з урахуванням викликів інформаційного суспільства. В останні роки в нашій державі посилюється дисбаланс між стратегічними задачами соціально-економічного розвитку та можливостями й методами їх вирішення. Зменшення та здорожчання ресурсної бази для економічного зростання національної економіки зменшує інвестиційну та інноваційну активність, а також норми накопичення на користь заходів із підтримки поточного споживання. Але, очевидно, такий підхід позбавлений перспектив, оскільки не дає змогу вирішити проблему структурних обмежень економічного зростання [9]. Отже, необхідно забезпечити перехід від спрямування на дешеву сировинну базу до

наукоємної продукції з великим вмістом доданої вартості, при якому на перше місце виходять мегафактори державного та мікрофактори індивідуального рівня трансформації територіальної структури національної економіки (індивідуальні факторні впливи можуть спричиняти помітний ефект на структурні зрушення через акумуляційні процеси з поширенням позитивного досвіду на інші інституційні рівні).

Фактори традиційного типу розміщення виробництва та територіальної структури національних економік сучасного типу поступово втрачають свій вирішальний вплив, хоча, очевидно, ще тривалий час будуть відігравати істотну роль. Серед них такі фактори макрогрупи, як:

- природно-географічні (ландшафт, клімат, природні ресурси та ін. втрачають вплив з розвитком транспортної інфраструктури, ощадливих технологій теплозбереження тощо);
- культурні (традиції розміщення виробництва);
- екологічні (вплив на навколишнє середовище);
- соціальні та економічні (вплив рівня соціально-економічного розвитку території);
- демографічні (вплив структури населення, наявної частки кількості працездатних особливо різко почали втрачати актуальність після зростання темпів автоматизації виробництва).

Серед груп мега- та мікрофакторів, які помітно впливають на сучасну трансформацію територіальної структури національної економіки, особливе місце посідають ті, що безпосередньо пов'язані з новими технологіями та інноваційним розвитком. Вони прямо впливають на технополісну концентрацію виробництва згідно з теоретичними засадами створення технополісів, технопарків, про що свідчать теорії локалізації виробництва, пов'язані з дифузійною нововведень та інновацій, які вже розглядалися нами в типах теорії локалізації виробництва. Щодо такого типу факторів, то тут особливе місце посідають науково-технічні (група макрофакторів) та інноваційні (група мікрофакторів), які можуть формувати нові осередки створення інноваційного продукту – інформаційного місця концентрації інноваційно-знаннєвого потенціалу. Новітні фактори інноваційного та науково-технічного розвитку створили в сучасному суспільстві прогресивні форми територіальних утворень ведення господарської діяльності. До них можна віднести: промислові кластери (або групи); технопарки; технополіси (наукогради).

У межах таких специфічних просторових утворень формується і специфічна територіальна економічна структура, яка може видозмінювати структурні пропорції і на рівні економіки регіонів, і на рівні всієї держави (залежно від масштабів просторової охопленості, ефективності функціонування, стратегічного значення для загальнодержавного розвитку тощо).

Теорію промислових кластерів у сучасній науці активно досліджує англійський вчений Майкл Портер, який визначає їх як групу географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного [10]. Кластери в економіці розвинених країн виступають комбінацією конкуренції та кооперації. Присутність на ринку багатьох суперників і наяв-

ність сильних стимулів значно підвищує інтенсивність конкурентної боротьби всередині кластера. Однак у багатьох сферах є кооперація, яка переважно здійснюється із залученням суміжних видів економічної діяльності. Конкуренція і кооперування можуть співіснувати завдяки тому, що вони відбуваються в різних площинах і між різними учасниками: об'єднання в одних сферах, які допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших. Найвідомішим прикладом такого кластера є Кремнієва долина в США, утворена з агломерації Сан-Франциско штату Каліфорнія. Вона є технологічним центром та місцем зосередження великої кількості високотехнологічних компаній, які одночасно конкурують та співпрацюють одна з одною. Незважаючи на створення інших інноваційних кластерів у США та інших країнах, Кремнієва долина залишається провідним центром такого роду, зокрема, отримуючи третину всіх венчурних капіталовкладень, які робляться в США [11]. Очевидно, що сформуватися такий кластер міг тільки за умови сильної позитивної взаємодії багатьох факторів, серед яких основними стали політичні та економічні факторні стимуляції утворення такого об'єднання, інноваційні та науково-технічні з його розвитку, створення нових знань та продукції.

Саме тому при подібних проектах концентрації інновацій та наукових ідей необхідне підсилення мега- та мезофакторів факторними впливами індивідуального рівня. Мікрофактори відіграють одну з вирішальних ролей у національних масштабах, причому про них дуже часто забувають. Розвиток малого та середнього бізнесу в зарубіжних країнах відбувається швидкими темпами і цьому суб'єкту економічних відносин надається дуже велике значення – є середнім класом, який слугує базою для стабільного розвитку економіки розвинутих країн, місцем генерації інновацій, які прив'язані до реального життя, та відзначається великою швидкістю реакції на зміни в економіці і суспільстві. На сьогодні у найбільш розвинених зарубіжних країнах підприємства малого та середнього бізнесу становлять приблизно 70-90 % від загальної кількості підприємств. Наприклад, у США в цьому секторі працює близько 53 % усього працездатного населення, в Японії – 71,7 %, а в країнах ЄС на малих підприємствах зайнята приблизно половина економічно активного населення. Більше того в країнах-членах ЄС середні підприємства становлять всього 1 % від загальної кількості підприємств, але при цьому забезпечують 20 % загального обороту підприємств і формують 17 % загальної зайнятості населення [12]. Національна економіка, у формуванні територіальної структури якої переважають фактори макrorівня, сформовані малим та середнім бізнесом, перебуває під впливом значно менших загроз, аніж від наявності великих промислових утворень, які у випадку економічних потрясінь, фінансових криз та промислових революцій перетворюються в депресивні території. Індивідуально-мотиваційні, інноваційні та конкурентні мікрофактори здатні породжувати нові технології та інновації, найбільш наближені до реального застосування і потреб суспільства, адже йдуть знизу, зсередини самого суспільства, а не є штучно нав'язані державою чи великими корпораціями.

Отже, дослідження теоретичних аспектів, моделей та вчень, що стосуються факторів трансформації територіальної структури національної економі-

ки, є дуже важливими та актуальними на сучасному етапі розвитку економіки України. З'ясування впливу та систематизація факторів, оцінка можливих позитивних та негативних наслідків, дослідження зміни структурної моделі економіки та варіантів локалізації виробництва дадуть змогу пом'якшити негативний вплив перехідних процесів та інтегруватись у світовий та європейський економічний простір. Водночас визначення сучасних факторів стимуляції створення нових територіальних утворень, що здатні підвищувати конкурентоспроможність економіки регіонів, стимулювати їх соціально-економічний розвиток є необхідним завданням для забезпечення економічного розвитку нашої держави.

Література

1. Мезоекономіка переходного періода: Рынки, отрасли, предприятия / под ред. Г.Б. Клейнера. – М. : Изд-во "Наука", 2001. – 516 с.
2. Дюльманова Т.М. Содержание и факторы трансформации экономических систем / Т.М. Дюльманова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2006. – № 8. – 302 с.
3. Платонова Е. Экономические системы и их трансформация / Е. Платонова // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 7. – 114 с.
4. Кузьменко С.О. Національне багатство та його значення у структурі національної економіки / С.О. Кузьменко // Ефективна економіка. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=231>.
5. Мельник А. Структурна трансформація національної економіки України як чинник модернізації інституційного базису її розвитку / А. Мельник, А. Васіна // Журнал європейської економіки. – 2010. – Т. 9, № 1. – С. 423.
6. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2007. – 768 с.
7. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К. : Вид-во "Основи", 2000. – С. 17.
8. Туган-Барановський М.И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / М.И. Туган-Барановський. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2004. – 368 с.
9. Дикань В.Л. Фактори економічного зростання та розвитку національної економіки / В.Л. Дикань, О.М. Чупир // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 15-22.
10. Майкл Э. Портер. Конкуренция : пер. с англ. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2006. – 608 с.
11. Thomson Reuters. MoneyTree Report Q1 2012. [Electronic resource]. – Mode of access http://www.pwcmoneytree.com/MTPublic/ns/moneytree/files/source/exhibits/MoneyTree_Report_Q1_2012_Overview.pdf.
12. Финк Т.А. Малый и средний бизнес: зарубежный опыт развития / Т.А. Финк // Молодой ученый. – 2012. – № 4. – С. 177-181.

Потынский А.М. Факторные детерминации трансформационных изменений структуры национальной экономики: территориальный аспект

Рассмотрены теоретические основы и современные процессы территориальной трансформации структуры национальной экономики Украины. Определена классификация и перечень факторов, влияющих на трансформацию структуры национальной экономики Украины. Установлена необходимость инновационных преобразований и использования опыта формирования новых территориальных форм в национальной экономике государства.

Ключевые слова: структура национальной экономики, территориальный аспект, факторные детерминации.

Potynskiy A.M. Factor determination for transformation changes of the national economy structure: the territorial dimension

The theoretical foundations and contemporary processes of territorial transformation of the structure of the national economy of Ukraine were viewed. The Classification and a list of factors that influence the transformation of the structure of the national economy of Ukraine were defined. Necessity of innovative transformation and use the experience to form new territorial forms in the national economy was founded.

Keywords: structure of the national economy, the territorial dimension, factor determination.

УДК 336.71

Доц. О.П. Савіцька, канд. екон. наук;
студ. Т.В. Бай – НУ "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Проаналізовано особливості залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. Наведено динаміку іноземного інвестування в економіку України. Охарактеризовано галузі національного господарства України, в які найбільше залучають іноземні інвестиції. Досліджено розподіл залучених прямих іноземних інвестицій за основними регіонами – реципієнтами інвестицій України. Обґрунтовано необхідність залучення іноземних інвестицій у сучасних умовах, досліджено головні проблеми надходження іноземних інвестицій та запропоновано основні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, іноземний інвестор, інвестиційний клімат, інвестиційні процеси, інвестиційна політика, інвестиційна діяльність інвестиційна привабливість, державне регулювання.

Постановка проблеми. Проблема інвестування нагально стоїть у більшості країн світу, для України вона також є надзвичайно актуальною. За умови гострої нестачі власних економічних ресурсів, насамперед фінансових, необхідних для відновлення національного виробництва, стабільного економічного розвитку країни, проведення структурної перебудови та розв'язання проблем інтеграції України в світові економічні системи, важливого значення набувають питання залучення зовнішніх джерел фінансування. Вивчення особливостей залучення прямих іноземних інвестицій (ПІ) дозволить максимально використати всі позитивні ефекти іноземного інвестування задля розвитку інфраструктури інвестиційної діяльності, поліпшення бізнес-клімату, забезпечення сталого економічного зростання та підвищення життєвого рівня населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у висвітлення проблематики залучення іноземних інвестицій зробили такі зарубіжні вчені: Р. Борсук, А. Разін, Є. Брігхем, П. Фішера. Серед вітчизняних вчених, які проводили досліджували питання інвестування, можна виокремити: А.А. Пересаду, Н.Є. Скоробогатова, Ю. Коваленко, А. Філіпенка, Д. Лук'яненко, Є. Бойко, В. Волошина, О. Мозгового, О.О. Балануца, С.В. Захаріна, О.І. Рогач, Л.М. Шик, С.В. Козловського, Б.В. Губського, А.О. Чернишова та інших вчених. Незважаючи на значну кількість досліджень, низка питань, зокрема вплив прямих іноземних інвестицій на економіку України, потребують детальнішого дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні місця та ролі іноземних інвестицій у розвитку держави, дослідженні основних тенденцій залучення інозем-